

KRAJOBRAZ A TURYSTYKA

Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Nr 14
Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, 2010

Krystyna HARASIMIUK¹, Marian HARASIMIUK²

¹Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola
Lublin, Polska
e-mail: kharasimiuk@tlen.pl

²Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej
Instytut Nauk o Ziemi
e-mail: marian.harasimiuk@gmail.com

TURYSTYKA W KRAJOBRAZACH PARKÓW NARODOWYCH STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNOCNEJ

TOURISM IN LANDSCAPES OF NATIONAL PARKS OF UNITED STATES OF AMERICA

Słowa kluczowe: parki narodowe USA, geoturystyka, krajobrazy naturalne, ruch turystyczny, przestrzeń turystyczna

Key words: national parks USA, geotourism, natural landscapes, tourist movement, tourist space

Streszczenie Stany Zjednoczone Ameryki Północnej będąc światowym prekursorem ochrony krajobrazu na świecie (Parki Narodowe : Yellowstone – rok utworzenia 1872, Yosemite – ochrona od 1864 – status parku od 1890) są równocześnie krajem gdzie turystyka generowana przez piękno krajobrazu i jego walory poznawcze – edukacyjne osiąga skalę nie spotykaną nigdzie indziej na świecie. W roku 2009 55 parków narodowych USA odwiedziło około 63 miliony turystów. Ogromna różnorodność krajobrazowa – od wysp oceanicznych i różnych typów wybrzeży, po wysokie zlodowacone góry i od pustyń piaszczystych i skalistych poprzez unikalne w skali świata lasy sekwojowe, po Everglades na Florydzie, czynne wulkany i krajobrazy gejzerów w Yellowstone – stwarzają możliwości poznania i zrozumienia sił przyrody kształtujących te, wciąż w dużej mierze zachowane w stanie naturalnym krajobrazy. O intensywności ruchu turystycznego i jego charakterze decydują: dostępność komunikacyjna, sposób adaptacji krajobrazu dla turystyki i w sposób znaczący walory krajobrazowe i ich unikatowość.

Abstract *The United States of America, being the landscape protection precursor in the world (National Parks: Yellowstone [est. 1872], Yosemite [protection granted in 1864, national park established in 1890]), is at the same time the country where tourism generated by the beauty of landscape and its cognitive and educational values, reaches the biggest scale in the world. In 2009, ca. 63 million tourists visited 55 national parks in USA. Vast landscape variety – from ocean islands, various types of coastline, to high glacier mountains and from sand or stone deserts to unique in the entire world sequoias, Everglades in Florida, active volcanoes and geysers in Yellowstone – all this brings huge possibilities to learn and understand natural phenomena which shape those well preserved natural landscapes. Decisive factors of the intensity and character of touristic movement are: transport accessibility, way of adaption of a landscape for the touristic purposes, and landscape values and their unique character.*

WPROWADZENIE

Pojęcie krajobrazu w ujęciu encyklopedycznym obejmuje zewnętrzny wygląd (obraz) powierzchni Ziemi, w określonym miejscu, będący rezultatem wzajemnego oddziaływania (zależności) różnych składowych środowiska (głównie budowa geologiczna, rzeźba, wód powierzchniowych, klimatu, świata roślin i zwierząt oraz form działalności człowieka). Z typologicznego punktu widzenia wyróżnia się krajobrazy naturalne (stworzone w wyniku interakcji składowych środowiska w długim procesie ewolucji) oraz krajobrazy kulturowe (antropogeniczne) o różnym stopniu przekształcenia pierwotnych cech, aż do kompletnej dewastacji i zaniku funkcji naturalnych.

Krajobrazem, w szerokim sensie tego słowa, człowiek interesował się od bardzo dawna. Świadczą o tym opisy odkrywców i pierwszych podróżników - od czasów starożytnych. W dobie Wielkich Odkryć Geograficznych opisy nowych krajobrazów kuli ziemskiej stanowiły bardzo istotny element rozwoju cywilizacyjnego społeczeństw. Ogromne znaczenie dla percepcji krajobrazów i budzenia zainteresowania ich zmiennością miały relacje z podróży Humboldta do Ameryki Południowej oraz podróż Darwina na statku Beagle dookoła świata w latach trzydziestych XIX wieku. Niemal równocześnie z podróżami naukowymi zaczęto podróżować dla przyjemności. To podróże do Szwajcarii i Włoch uważa się za początek turystyki, zarówno krajoznawczej jak też specjalistycznej (alpinizm zapoczątkowany w I połowie XIX wieku przez Anglików). Włochy przyciągały głównie krajobrazami kulturowymi z zachowanymi elementami starożytności – zarówno w sensie zachowanych budowli jak i sposobów wykorzystania przestrzeni, natomiast Szwajcaria budziła zainteresowanie pięknem dzikich Alp – zresztą znacznie bardziej wówczas silnie zlodzonych niż współcześnie.

XIX wiek to również zdobywanie i zasiedlanie zachodniej części Ameryki Północnej. Ówczesni zdobywcy i odkrywcy – głównie biali – znaleźli się w naturalnych krajobrazach o niezwyklej dzikości i odmienności. Indianie – prawowici – pierwotni mieszkańcy tych ziem żyli w zgodzie z naturą, w pełni szanując jej prawa. Odkrywanie tych niezwykle zróżnicowanych pod względem przyrodniczym terenów zawdzięczamy traperom – myśliwym, geologom – poszukiwaczom złota, którzy opowiadali o niebosiężnych, ośnieżonych górach, gorących źródłach, buchających gejzerach. Do takich zafascynowanych przyrodą odkrywców Dzikiego Zachodu (terenów położonych na zachód od Missisipi) zalicza się legendarnego trapera Jima Bridgera (Grazzini 1998), Johna Muira, Theodora Roosevelta ale także geologów: Jamesa Powella czy K.G.Gilberta. Tym wspaniałym miłośnikom przyrody, marzycielom – odkrywcom ziemi Indian – Dzikiego Zachodu -zawdzięczamy ruch na rzecz ochrony tych zgoła surrealistycznych krajobrazów zrodzonych przez potęgę przyrody. Krajobrazy zachodniej części Stanów Zjednoczonych to otwarta Wielka Księga Geologii gdzie można się zapoznać z historią Ziemi w ostatnich 2 miliardach lat, tu można zrozumieć zjawiska wulkaniczne, procesy lodowcowe i fluwialne, niezwykle krajobrazy pustynne, ale także wspaniałe krajobrazy lasów górskich. Ta różnorodność

i czytelność wielu zjawisk przyrodniczych przyciągają od ponad 100 lat turystów, dla których celem jest przeżycie wielkiego kontaktu z Naturą i jej zrozumienie. Idea ochrony i tworzenia parków narodowych i innych form ochrony zrodziła się w Stanach Zjednoczonych z myślą o przyszłych pokoleniach turystów. Dzięki takim ludziom jak John Powell, William Davis i John Muir, niezwykle i jedyne w swoim rodzaju krajobrazy kuli ziemskiej zostały uchronione przed zgubnymi skutkami cywilizacji. Dziś parki narodowe USA to także wspaniałe centra edukacji ekologicznej, uczące zrozumienia i szacunku dla natury.

Celem artykułu jest zaprezentowanie walorów przyrodniczych wybranych parków narodowych zachodniej części USA. Autorzy podejmują się także omówienia udostępnienia wybranych parków dla szeroko rozumianej geoturystyki, a także oceny organizacji ruchu turystycznego.

WALORY TURYSTYCZNE I UDOSTĘPNIENIE TURYSTYCZNE PARKÓW NARODOWYCH

Pierwszym parkiem narodowym świata utworzonym w 1872 roku jest Yellowstone położony w Górach Skalistych, w stanie Wyoming i częściowo w Idaho i Montanie o powierzchni 9 000 km². Różnorodność krajobrazowa jest w tym parku niezwykła. Największą część zajmuje rozległa kaldera o rozmiarach 45 x 78 km z kilkoma basenami gejzerowymi (Norris, Madison, Midway i najsłynniejszym Upper Geyser Basin). Wszelkie rekordy popularności wśród turystów bije jednak niezwykle regularnie wyrzucający co kilkadziesiąt minut 40 000 litrów wrzątku Old Faithful. Około 300 czynnych gejzerów to ponad 50 % wszystkich zjawisk tego typu na świecie. Każdy z basenów jest właściwie odrębnym zespołem krajobrazowym i obiektem turystycznym – różna jest aktywność gejzerów, kolorystyka jezior i pokryw trawertynowych. Poza Old Faithfulem wyróżnia się zespół kaskad trawertynowych Mammoth Spring, rozległe pola lawowe, głęboko wcięte doliny rzeczne z wodospadami, z najsłynniejszym kanionem rzeki Yellowstone, dopełniają pakiet georóżnorodności, a stada bizonów, jeleni, niedźwiedzie, wilki, które powróciły do parku po wielkim pożarze w 1988 roku, bogata awifauna, rozległe łąki i wspaniałe świerkowo - sosnowe lasy, uzupełniają walory przyrodnicze tego jedyne na świecie powulkanicznego zespołu krajobrazowego, przekształconego przez człowieka w przyjazną mu przestrzeń turystyczną w rozumieniu S. Liszewskiego (2006). Dużą część parku zajmuje jedno z najwyższej położonych dużych jezior świata - też Yellowstone. Tą rozległą urozmaiconą wyżynę o wysokości 2 100 – 2 400 m n.p.m. otaczają wyniosłe łańcuchy górskie z kulminacjami do 3 900 m .

Park Narodowy Yellowstone jest dostępny dla turystów przez cały rok. Do parku prowadzi 5 bram wjazdowych, ale w okresie od października do kwietnia otwarta jest tylko brama północna. Zimą na rozległych obszarach parku zalega gruba pokrywa śnieżna. W 2009 roku park Yellowstone odwiedziło 4 152 195 turystów z czego w 4 bazach hotelowo – gastronomicznych i w kilku kampingach nocowało na terenie parku 1 275 647 osób czyli około 30 %. Pozostali turyści zatrzymują się na noclegi

w 3 miejscowościach położonych tuż poza granicami parku. Największa frekwencja turystów od wielu lat ma miejsce w lipcu kiedy to park odwiedza około 1 000 000 osób, najmniej - bo zaledwie około 25 000 osób przyjeżdża do parku w styczniu. Tak wielkie zróżnicowanie ruchu turystycznego wymaga specjalnej organizacji służb nadzorujących. Trzeba tu podkreślić, że park korzysta w szerokim zakresie z pomocy wolontariuszy. Park posiada doskonale zaprojektowaną sieć komunikacyjną dla samochodów osobowych wraz z parkingami w miejscach szczególnie atrakcyjnych krajobrazowo, sporo dróg jest też udostępnionych wyłącznie dla samochodów z napędem na cztery koła. Wszystkie baseny gejzerowe zwiedza się ze względów bezpieczeństwa turystów i dla ochrony środowiska, wyłącznie po specjalnych kładkach z platformami widokowymi przy najśłynniejszych gejzerach. Również jezioro Yellowstone jest udostępnione dla sportów wodnych, i w wyznaczonych miejscach - do kąpieli, a także rzeki dla wędkarzy. Doskonale zorganizowany jest system informacyjny dla turystów – zarówno przy poszczególnych obiektach jak i ogólny w centrach informacyjnych (tak zwane Visiting Centers), które spełniają także rolę ośrodków edukacyjnych z bardzo interesującymi programami dla różnych grup wiekowych turystów .

Z Parkiem Narodowym Yellowstone skojarzony jest leżący bezpośrednio na południe Park Narodowy Grand Teton. Jest to park wysokogórski z 14 szczytami powyżej 3 600 m o charakterystycznej rzeźbie polodowcowej, z bardzo bogatym programem sportowo – rekreacyjnym, zarówno letnim jak i zimowym. W ciągu pięcioletnia 2005 – 2009 park odwiedzało przeciętnie około 2 500 000 turystów rocznie

Również wysokogórkim parkiem, w którym można podziwiać jedną z najpiękniejszych na świecie dolin polodowcowych, jest Yosemite w Górach Sierra Nevada. Park ten utworzony został formalnie w 1890 roku, ale już w 1864 roku dolina Yosemite była objęta ochroną dzięki staraniom poety i podróżnika Johna Muira. Doliną Yosemite, której głębokość przekracza 1000 m a długość 20 km, płynie rzeka Merced. Słynne są tu wodospady o wysokości przekraczającej 400 m, spadające z zawieszonych dolin bocznych. Jednym z najbardziej spektakularnych miejsc widokowych na świecie jest Glacier Point (1000 m ponad dnem doliny) skąd można podziwiać niezwykle wysokogórski krajobraz polodowcowy, z kopulastymi wygładzonymi grzbietami, zawieszonymi dolinami i potężnymi granitowymi ścianami skalnymi doliny Yosemite. Ale park narodowy Yosemite to także wspaniałe krajobrazy lasów świerkowo – sekwojowych z unikalnymi, tysiącletnimi okazami sekwoi. W 2009 roku park Yosemite odwiedziło łącznie 3 873 058 turystów, w hotelach i campingach na terenie parku nocowało łącznie 1 700 869 turystów. Park Narodowy Yosemite jest miejscem weekendowych wyjazdów mieszkańców Kalifornii, ale ze względu na unikatowy krajobraz polodowcowy nie mający w tej skali odpowiednika na świecie przyciąga turystów z całego świata.

Wysokogórskie obszary turystyczne prawie wszędzie na świecie objęte różnymi formami ochrony środowiskowej stwarzają ogromne problemy w zakresie organizacji ruchu turystycznego, form i zakresu udostępniania przestrzeni dla turystyki. W krajobrazach wysokogórskich pojęcie turystyka zrównoważona nabiera szczególnego

znaczenia i jest jednym z najistotniejszych zagadnień do rozwiązywania przez organizacje zarządzające takimi obszarami (Butler, 1980; Jafari, 2000; Kurek, 2005; Liszewski, 2006).

Potęę przyrody turysta niewątpliwie odczuwa w jednym z najbardziej spektakularnych i zarazem unikalnych miejsc na kuli ziemskiej – Parku Narodowym Wielkiego Kanionu Kolorado. Jako kanion jest: najdłuższy (446 km), najgłębszy (1400-1600 m) i najszerszy (8-26 km) na świecie. W ścianach kanionu odsłaniają się prawie wszystkie typy skał osadowych, skały głębinowe, metamorficzne i wylewne, w dnie kanionu skały datowane są na 1.84 miliarda lat, a na górnej krawędzi wiek wapieni został określony na 270 milionów lat. Po prostu ten typ krajobrazu w tej skali jest jeden na świecie!

Płaskowyż Kaibab – część Wyżyny Kolorado- o wysokości średniej około 2000 m n.p.m., w krajobrazie stanowi równinę porośniętą rzadkim lasem sosnowym, w którą wcina się rzeka Kolorado. Stojąc na krawędzi kanionu turysta ma przed sobą rozległą przestrzeń kształtowanego przez około 6 milionów lat krajobrazu. Krajobraz Wielkiego Kanionu jest przykładem równowagi sił wnętrza Ziemi dźwigających sztywny blok Wyżyny Kolorado i sił zewnętrznych – wietrzeńca denudacji i erozji.

Park Narodowy Wielkiego Kanionu Kolorado został utworzony w 1919 roku na obszarze 4 934 km². Turystycznie zagospodarowana jest jedynie krawędź południowa – tak zwany South Rim, północna jest bardzo trudno dostępna. Turyści przyjeżdżają tu wyłącznie w celach krajoznawczych – specjalną (zabytkową!) linią kolejową, drogą lotniczą (lotnisko w bezpośrednim sąsiedztwie parku) lub też (najczęściej) samochodami. Po Parku można się poruszać pieszo, po wyznaczonych trasach samochodowych, a na niektórych odcinkach wyłącznie specjalnymi autobusami o napędzie gazowym – bezpłatnymi – (w ramach opłaty wejściowej do parku). Na południowej krawędzi kanionu wyznaczone są specjalne punkty widokowe z odpowiednimi tablicami informacyjnymi, Są to miejsca o najrozleglejszych widokach z których tysiące turystów podziwia także spektakularne widowiska jakimi są wschody i zachody słońca nad kanionem. Krajobraz kanionu cechuje się niezwykłą zmiennością kolorystki i kształtów przestrzeni, wynikającą z różnokolorowych formacji skalnych odsłaniających się w jego ścianach i zmian oświetlenia słonecznego.

Park Narodowy Wielkiego Kanionu odwiedziło w roku 2009 4 500 000 turystów z czego około 1 270 000 korzystało z bazy hotelowej i kempingowej w obrębie parku. Znakomita większość turystów podziwia unikalny krajobraz wędrując szlakami wzdłuż południowej krawędzi, stosunkowo nieliczni decydują się na zejście trzema udostępnionymi szlakami na dno kanionu, można się tam dostać także konno lub na mułach. Całość zespołu krajobrazowego kanionu można podziwiać podczas lotu helikopterem lub samolotem. Dla odważnych, żądnych ekstremalnych wrażeń możliwy jest w części kanionu rafting. Park jest dostępny dla turystów przez cały rok. Na Płaskowyżu Kaibab panuje klimat kontynentalny półsuchy z niewielkimi opadami śniegu w zimie, natomiast na dnie kanionu panuje klimat pustynny z dużo wyższymi temperaturami i praktycznie brakiem opadów.

Wyżyna Kolorado jest niezwykle urozmaicona krajobrazowo – w przeważającej mierze są to krajobrazy pustynne i półpustynne, o których charakterze decyduje głównie budowa geologiczna. Można stwierdzić, że w tym ogromnym makroregionie równym powierzchni Polski występuje największa w skali świata koncentracja obszarów chronionych udostępnionych turystycznie, gdzie można uprawiać tak ostatnio dynamicznie rozwijającą się geoturystykę.

Spośród obszarów objętych na Wyżynie Kolarado ochroną, do jednych z najciekawszych miejsc należy zaliczyć Park Łuków Skalnych (Arches Park). Znow trzeba tu powtórzyć stwierdzenie, że jest to unikalny w skali świata zespół krajobrazowy. Jest to stosunkowo niewielki obszar – zaledwie 297 km², położony we wschodniej części stanu Utah. Cechuje się pustynnym klimatem, z bardzo gorącym (do 43°C) latem i srogą mroźną, ale prawie bezśnieżną zimą. Dominującą cechą krajobrazu tego parku narodowego jest występowanie na tej stosunkowo niewielkiej przestrzeni blisko 2 000 form skalnych – zbudowanych z piaskowców, mieniących się barwami brązu, czerwieni, beżu i żółci łuków, bram, wieżyc, ostańców, szczelin skalnych-labiryntów. Wiele z form ma swoje własne nazwy nawiązujące do kształtów form. Aby zrozumieć jak powstał ten niezwykle krajobraz trzeba odwiedzić Visiting Center, gdzie w niezwykle sugestywny, poglądowy i bardzo nowoczesny sposób pokazano historię geologiczną obszaru i wyjaśniono skomplikowane procesy, które ukształtowały krajobraz Łuków Skalnych. Trzysta milionów lat temu na obszarze tym istniała zatoka morska (Paradox Basin). W warunkach suchego klimatu, intensywnego parowania osadziły się w niej ponad 1 000 metrowej miąższości pokłady soli. W późniejszych okresach sól przykryta została przez piaszczyste osady, znoszone z wypiętrzających się, sąsiednich masywów górskich, przekształcone w wyniku procesów diagenetycznych w piaskowce o zróżnicowanych cechach. Obciążane nierównomiernie pokłady soli zaczęły się deformować, tworząc fałdy i diapiry, powodując również deformacje nadległych skał i ich nierównomierne spękanie. Taki zespół zjawisk nazywamy tektoniką solną. Procesy te trwały ponad 150 milionów lat. Około 65 milionów lat temu cały ten obszar podlegał kompresji i silnemu spękaniu w związku z ruchami górotwórczymi. Do pierwotnych struktur związanych z tektoniką solną dołączyły klasyczne formy tektoniczne – antykliny i synkliny. W wyniku tego miąższość pokładów soli w niektórych strukturach sięgnęła 3000 m. Spękania i procesy erozji spowodowały, że do pokładów soli dostała się woda, która zaczęła wypłukiwać sól, tworząc obniżenia lub próżnie pod spękanymi i pofalowanymi pokładami piaskowców. Dalszą rolę w tworzeniu krajobrazu Łuków Skalnych przejęły procesy wietrzenia i niszcząca działalność wiatru i wody (Hopkins, 2006).

W obrębie parku wyznaczono trasy dla samochodów, łączące najciekawsze krajobrazowo miejsca i liczne dobrze przygotowane trasy spacerowe. Bardziej niebezpieczne pustynne wycieczki zaleca się realizować z przewodnikiem. Problemem podstawowym jest brak wody. Tylko przy jedynym kempingu i przy Visiting Center dostępna jest woda pitna, W roku 2009 park odwiedziło 996 312 osób. Największą frekwencją park cieszy się od maja do września. Park jest otwarty dla turystów cały rok ale w styczniu odwiedzają go przeciętnie tylko około 10 000 osób. Biorąc pod uwagę

niewielką powierzchnię parku prawie milion turystów rocznie stanowi o tym, iż jest to jeden z najbardziej obciążonych ruchem turystycznym parków regionu.

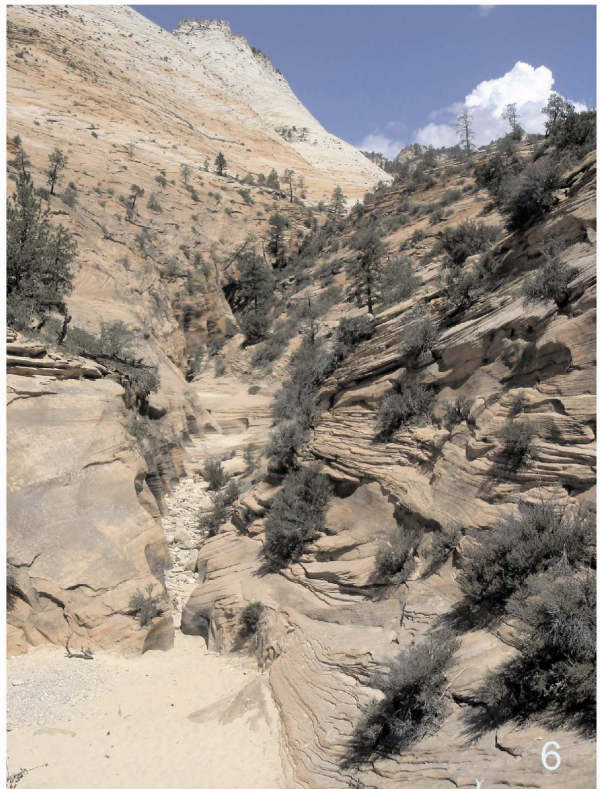
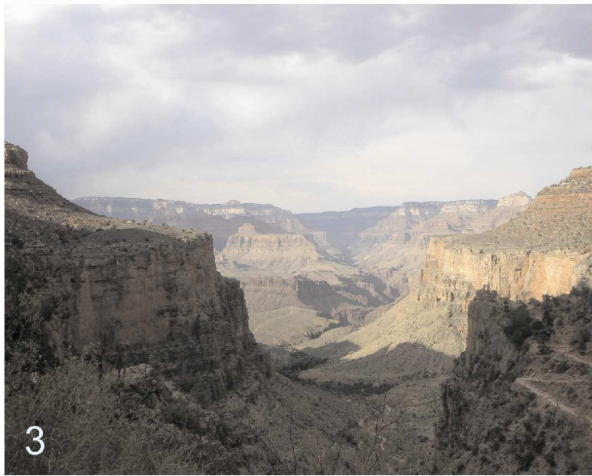
Kolejną perłą krajobrazową w obszarze Wyżyny Kolorado jest Kanion Bryce. W rzeczywistości nie jest to kanion w sensie geomorfologicznym, a w sposób niezwykle rozcięta, opadająca amfiteatralnie krawędź płaskowyżu Paunsaugunt o wysokości względnej do około 200 m, która jest jednocześnie zboczem doliny rzeki Parii. Krawędź budują miękkie skały typu margli, mułowców, łupków z przetworzeniami nieco odporniejszych piaskowców, które osadzały się w zbiornikach jeziornych i płytkim morzu w warunkach ciepłego wilgotnego klimatu z przełomu er: mezozoicznej i kenozoicznej (Hopkins, 2006).

Krajobraz tego parku jest niezwykle spektakularny i unikalny w skali światowej. Szokuje turystę nie tylko kolorami form skalnych – od lśniącej bieli poprzez odcienie koloru pomarańczowego do czerwieni i brązu, ale przede wszystkim zachwyca zespołem form erozyjnych, które mają swoją nazwę własną w terminologii geomorfologicznej - „hoodoo” (Hopkins, 2006). Jest to zespół wieżyc, kolumn, iglic skalnych, wąskich grzbietów, cienistych, przepastnych wąwozów tworzących labirynt, przez który poprowadzono ścieżki dla ruchu pieszego i odrębne dla jeźdźców konnych – bo tylko w ten sposób można zwiedzać ten obszar.

Płaskowyż położony jest na wysokości około 2 000 m i cechuje się bardzo specyficznym klimatem sprzyjającym intensywnym procesom erozyjnym w mało odpornych na ten proces skałach. Zimy są mroźne i bardzo śnieżne, roztopy wiosenne są gwałtowne a lata upalne z nielicznymi, ale za to gwałtownymi ulewami.

Park został założony w 1924 roku na powierzchni zaledwie 145 km². Odwiedza go rocznie około 1 000 000 turystów. W przyległej do krawędzi części płaskowyżu usytuowane są liczne hotele z zapleczem handlowym i gastronomicznym oraz Visiting Center. Większość turystów znajduje jednak zakwaterowanie w kampingach i hotelach w sąsiedztwie parku, ale już poza jego granicami.

Zupełnie inny zespół krajobrazów przyciąga turystów w Parku Narodowym Zion. O krajobrazach tego parku odkrywca „cudów krajobrazowych” Wyżyny Kolorado - John Powell powiedział w 1895 roku: „Wszystko jest tutaj muzyką wody”. Powierzchnia tego parku wynosi 600 km². Głównymi jego atrakcjami są kanion rzeki Dziewiczej (Virgin) oraz skamieniałe wydmy zbudowane z piaskowców formacji Navaho będących świadectwem pustynnych warunków w tym obszarze w okresie jury (175 mln lat temu). Piaskowce te osiągają w tym parku największą miąższość w skali całej Wyżyny Kolorado - do około 600 metrów. Na terenie parku wytyczono około 200 km szlaków pieszych, z których część jest dostępna tylko ze sprzętem alpinistycznym. Be wątpienia do najciekawszych należy The Narrows - szlak wiodący korytem rzeki Dziewiczej, której dolina – a właściwie kanion ma miejscami szerokość zaledwie kilkunastu metrów przy wysokości ścian skalnych przekraczającej 200 m.

- Fot. 1.** Gejzery w Great Basin w Parku Narodowym Yellowstone.
Photo 1. Geisers eruption in Great Basin Yellowstone National Park.
- Fot. 2.** Polodowcowa dolina Yosemite.
Photo 2. Glacial valley in Yosemite National Park.
- Fot. 3.** Wielki Kanion Kolorado.
Photo 3. Great Canyon Colorado from the Desert View Area.
- Fot. 4.** Formy skalne w Parku Łuków Skalnych.
Photo 4. Sandstones foarmations in Arches National Park.
- Fot. 5.** Bryce Kanion.
Photo 5. Famous Bryce Canyon Hoodoos.
- Fot. 6.** Piaskowce Navajo w parku Zion.
Photo 6. Navajo Sandstones (Jurassic) in Zion National Park.

Wszystkie fotografie K. i M. Harasimiuk.
All photos K. & M. Harasimiuk.

Większość tej niezwyklej trasy o długości ponad 16 km pokonuje się brodząc w wartkich wodach dynamicznej górskiej rzeki. W roku 2009 park ten odwiedziło 2 735 402 turystów. W ramach Visiting Center tego parku działa Zion Canyon Field Institute realizujący całoroczny niezwykle interesujący projekt „Outdoor Learning Adventures” polegający na organizacji kilkadziesiątu terenowych wypraw edukacyjnych prowadzonych przez fachowców – także wykładowców uniwersyteckich z różnych dziedzin wiedzy przyrodniczej. Zajęcia mają na celu uczenie rozumienia przyrody, kształtowanie właściwych postaw wobec środowiska, prowadzone są też kursy fotografii przyrodniczej, umiejętności czytania map tematycznych i topograficznych itp. Poziom zajęć jest odpowiednio dostosowany do wieku - od młodzieży przedszkolnej po 70+.

PODSUMOWANIE

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej mają najlepiej rozwiniętą organizację turystyki na świecie. Sprzyjają temu nie tylko niezwykle zróżnicowane krajobrazowo regiony turystyczne, ale także możliwości ekonomiczne państwa i sprawne funkcjonowanie jego organów (Mika, Farciak, 2008; Kruczek, 2005).

Wybrane Parki Narodowe Zachodniej części USA są dobrym przykładem tego jak w mądry, przemyślany sposób można łączyć ochronę walorów przyrodniczych z dużym ruchem turystycznym. To wynik wieloletnich wysiłków państwa zmierzających do wykształcenia się dobrych form współdziałania organizacji chroniących dobra natury z organizacjami turystycznymi. Turysta nie musi być zagrożeniem dla funkcjonowania naturalnych krajobrazów. To kwestia umiejętnego wkomponowania

niezbędnego zagospodarowania i stworzenia tym samym przestrzeni turystycznej przyjaznej zarówno dla człowieka jak i dla środowiska. Dużą rolę w tym względzie odgrywają w parkach narodowych USA ośrodki edukacyjno – informacyjne – tak zwane Visiting Centers. Niebagatelną rolę mają też strażnicy parków tzw. „rangersi” – wspomagani przez rzesze wolontariuszy. Organizacja przestrzeni turystycznej w amerykańskich parkach narodowych stwarza ogromne możliwości realizacji najróżniejszych form turystyki utrzymując stan środowiska w dobrej kondycji.

LITERATURA

- Butler R., 1980: The concept of a tourism area cycle evolution: implications for management of resources. *Canadian Geographer* 24.
- Hopkins R.L., 2006: Hiking the Southwest's Geology. Four corners region. The Mountainers Books. Seattle.
- Jafari J., 2000: Encyclopedia of Tourism Routledge-London-New York
- Kruczek Z., (red.) 2005: Kraje pozaeuropejskie – zarys geografii turystycznej, Proscenia, Kraków.
- Kulka A., 2005: Parki Narodowe USA (praktyczny przewodnik turystyczny) Exlibris, Kraków.
- Kurek W., 2005: Turystyczna funkcja obszarów górskich. *Turyzm* 15, z. 1-2, Łódź
- Liszewski S., 2006: Przestrzeń turystyki i ich transformacja we współczesnym świecie. *Turyzm* 16, z.2, Łódź.
- Mika m., Farciak R., 2008: Międzynarodowy ruch turystyczny [w:] Turystyka red. Kurek W., PWN, Warszawa.
- Pike J., (red.), 2007: Parki narodowe USA (zachód), Mediaprofit, Warszawa.
- Włodarczyk B., 2007: Przestrzeń turystyczna pojęcia, wymiary, cechy. *Turyzm* 17 z. 1-2. Łódź.
- Włodarczyk B., 2009: Krajobrazy przestrzeni turystycznej. *Turyzm* 19 z. 1-2 Łódź.
- National Park Service U.S. Department of the Interior. Public Use Statistics Office. www.nps.gov